

Varför, Clara, varför?

II Värmen utanför är bedövande. Det är tryckande och kvavt i sjuksalen. Febern har stigit, hon yrar. Huden har nästan senapsfärg. Kräkningen kommer plötsligt. Hon jämrar sig stilla.

Läkaren vet att slutet är nära. Han känner sig starkt kluven. Var det verkligen berättigat? Fanns ingen annan utväg? Men hon var ju beredd ... Han tittar på den unga, vackra kvinnan. Hon är bortom all räddning. Ung, ambitiös – kanske var det felet? Alltför ambitiös, en önskan att frälsa världen.

Slutet kommer lördagen den 24 augusti 1901.

Då dog sjuksköterskan Clara Maass på Las Animas-sjukhuset i Havanna på Kuba. Hon gjorde det för mänskligheten. En hjältninna? En äventyrerska? En galning? Svaret blir aldrig givet. Hon var vid sin bortgång nyss fyllda 25 år.

Det är i år precis 100 år sedan denna händelse inträffade, och den förtjänar att berättas.

Clara föddes i East Orange, New Jersey. Hennes föräldrar var fattiga tyska immigranter. Hon var äldst av åtta syskon, vilket innebar mycket arbete i hemmet. Hon gick två år i high school, fick sedan arbete vid ett barnhem och kunde bidra till familjens försörjning.

År 1893 kom hon in på den nystartade sjuksköterskeskolan vid Newark German Hospital, och på hösten 1895 var

hon utbildad sjuksköterska. Hon stannade kvar på sjukhuset till 1898. Hon visade redan här en märklig egenhet: Hon önskade arbeta minst tolv timmar per dag, men vägrade att ta emot någon extra löneförmån.

När USA 1898 förklarade krig mot Spanien på grund av konflikter på Kuba kände sig Clara Maass kallad och ville hjälpa till. Hon tog anställning inom krigsmakten, vid 7:e arméförläggningen i Jacksonville, Florida, och snart befann hon sig på Kuba.

I fredsfördraget i Paris fick USA Puerto Rico, Guam och Filippinerna. Amerikanska trupper stationerades på dessa platser, men en annorlunda fiende fanns överallt – tropisk sjukdom i olika skepnader: malaria, dysenteri, tyfus och gula febern. Den var ett vapen lika effektivt som någonsin kulor.

Man behövde sjukvårdspersonal. Clara Maass anmälde sig då som frivillig till Manila på Filippinerna i oktober 1899. Hon visste att det inte var någon semestervistelse som väntade. Hennes motiv var ett annat, att hjälpa sjuka soldater. Hon slet ont i sex månader och började sedan få smärtor i leder och muskulatur. Det tillstånd som drabbat henne gick då under beteckningen »benknäckarsjukan«. Idag är sjukdomens namn denguefeber, en virussjukdom som sprids med myggor.

Hennes tillstånd tvingade henne att

Clara Maass på det 13-centsfrimärke som gavs ut i USA 1976.

Hon porträtteras i den dräkt hon bar som nyutexaminerad sjuksköterska.

åka hem till USA. Hon återhämtade sig dock snabbt, och på hösten 1900 fick hon höra talas om att USA utsett en kommission som skulle försöka klarlägga gula febern, en dödlig sjukdom som tillsammans med malaria hade skördat så många dödsoffer att man under en period måst avbryta byggandet av Panamakanalen.

Kommissionen, som leddes av major Walter Reed, bestod av James Carroll, Jesse Lazear och Aristides Agramonte. Arbetet skulle ske på Kuba.

De välkomnades av en kubansk ögonläkare, Carlos Finlay, som var övertygad om att sjukdomen spreds via myggor, en kunskap som faktiskt framförts ca 25 år tidigare av Louis de Meauperthuy. Man tog hjälp av Finlay. Då man inte funnit något djur som kunde insjukna i gula febern var det nödvändigt med försök på människa. Lazear dog i sjukdomen tolv dagar efter det att han blivit biten av en mygga. Följden blev att fältlägret därefter benämndes Camp Lazear, men arbetet gick vidare. Nu eller aldrig!

Man kunde fastställa att den enda

På Kuba var man dock först att i frimärksform hedra Claras minne.

smittvägen var genom bett av en infekterad mygga. Reed skrev i ett brev till sin hustru att han ansåg denna bedrift vara fullt jämförbar med Kochs upptäckt av tuberkelbacillen och von Behrings anti-toxin mot difteri.

Det anses troligt att upptäckten skulle ha lett till Nobelpriset 1903. Ödet ville dock att ledaren, Reed, dog i peritonit efter en brusten blindtarm i november 1902. På hans gravsten på Arlington-kyrkogården står: »He gave to man control over the dreadful scourge [gissel] of yellow fever.«

Trots att Clara Maass hade fattat tycke för en affärsman i New York, och även i brev till modern nämnt giftermål, återvände hon till Kuba och kom att bli ännu en av dem som engagerade sig i kampen mot gula febern.

Hos sanitetsläkaren William Gorgas på Las Animas-sjukhuset i Havanna föddes tanken på att finna en metod att immunisera mot gula febern. Han behövde försökspersoner. Clara Maass anmälde sig omgående tidigt på våren 1901. Hon var en av 19 personer, och den enda kvinnan.

Man använde myggor som fått suga blod från patienter med »yellow black«, slanguttrycket för gula febern. Man visste nu också vilken sorts mygga som var aktuell, *Aedes egypti*. Ersättningen för att delta i försöket var \$100. Clara skickade pengarna till sin mor.

Clara Maass visste att två av de första sex försökspersonerna hade dött i gula febern. Hon lät sig inte avskräckas och lät sig bitas vid inte mindre än sju tillfällen, från 17 mars till 14 augusti. Hon blev det tredje offret bara drygt en vecka senare.

Clara begravdes på Colon-kyrkogården i Havanna. Hennes kvarlevor blev dock redan året därefter under militära hedersbetygelser flyttade till Fairmont-kyrkogården i Newark. Man ansåg att hon »dött i fält«, och det utgick en postum pension till hennes mor.

År 1951 beslöt den kubanska regeringen att 50 år efter Claras död ge ut ett minnesfrimärke. Det visar det sjukhus där hon utbildades och det där hon dog. Nederst står en text på spanska, som kan översättas: »För vetenskap åt mänskligheten, i fred och i krig.«

År 1952 döpte man om hennes utbildningssjukhus till Clara Maass Memorial Hospital; idag heter det Clara Maass Medical Center.

100 år efter Clara Maass' födelse, år 1976, utgavs i USA ett minnesfrimärke. Det

visar Clara i den dräkt hon bar som nyutexaminerad sköterska; under hennes namn står »She gave her life«. Hon blev den första sjuksköterska i USA som hedrades i frimärksform.

Samma år kom ytterligare en hedersbetygelse. I samband med en kongress för American Nurses' Association invaldes hon som en av de första i sällskapet »Hall of Fame«.

Varför, Clara, varför? Du var definitivt inte rädd för att vistas i farliga miljöer. Man får intryck av äventyrlighet, men också av ett patos för att hjälpa andra. Vi får aldrig veta varför du tog denna uppenbara risk. Du var ung, förälskad, levnadsglad. Priset blev det högsta tänkbara – livet.

Magnus Carlsson
Jönköping

Referenser

- Kyle RA, Shampo MA. Clara Louise Maass. *JAMA* 1980;244:75.
- Tiggert HB, Tiggert WD. Clara Louise Maass: a nurse volunteer for yellow fever inoculations – 1901. *Mil Med* 1983;148:252-3.
- Herrmann EK. Clara Louise Maass: Heroine or martyr of public health? *Public Health Nurs* 1985;2(1):51-7.
- Knottmueller RN. Historical perspective: Clara Louise Maass. *Public Health Nurs* 1985; 2(3):179-9.